

■ УДК 16(09)

О. М. Юркевич, завідувач кафедри логіки, доктор філософських наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ГЕРМЕНЕВТИЧНА ЛОГІКА В МЕТОДОЛОГІЇ ГУМАНІТАРНОГО ПІЗНАННЯ

Досліджено предмет герменевтичної логіки в історії герменевтики, розглянуто особливості герменевтичної логіки як методу гуманітарного пізнання. З'ясовано відмінності інтелектуальних дій у герменевтичній логіці. Зокрема розглянуто аналіз емпіричної множини, одиничний обсяг предмету, метод історичної індукції, мереологічний підхід, діалектику частини й цілого. Герменевтична логіка постає інтелектуальним інструментом культури розуміння.

Ключові слова: *герменевтична логіка, мереологія, логіка герменевтичного кола, історична індукція, культура розуміння.*

Е. Н. Юркевич, заведующая кафедрой логики, доктор философских наук, профессор, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков

ГЕРМЕНЕВТИЧЕСКАЯ ЛОГИКА В МЕТОДОЛОГИИ ГУМАНІТАРНОГО ПОЗНАНИЯ

Исследован предмет герменевтической логики в истории герменевтики, рассмотрены особенности герменевтической логики как метода гуманитарного познания. Выявлены отличия интеллектуальных действий в герменевтической логике. В частности, рассмотрены анализ эмпирического множества, единичный объем предмета, метод исторической индукции, мереологический подход, диалектика части и целого. Герменевтическая логика представлена как интеллектуальный инструмент культуры понимания.

Ключевые слова: *герменевтическая логика, мереология, логика герменевтического круга, историческая индукция, культура понимания.*

O. M. Yurkevych, Head of Department of Logic, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

HERMENEUTIC LOGIC IN THE METHODOLOGY OF LIBERAL ARTS KNOWLEDGE

The paper deals with the subject of hermeneutic logic in the history of hermeneutics, the features of hermeneutic logic as a method of liberal arts knowledge. The author specifies the differences of intellectual actions in hermeneutic logic. In particular, the author examines the empirical analysis set, a single scope of the subject, the method of historical induction, the mereological approach, the dialectic of the part and the whole. Hermeneutical logic is presented as an intellectual instrument of the culture of understanding.

Key words: *hermeneutic logic, mereology, the logic of the hermeneutic circle, historical induction, culture of understanding.*

Постановка проблеми. Протягом останнього століття гуманітарне пізнання розвивало свою науковість за допомогою рефлексії та розробки відмінної від природознавства методології. Специфіка гуманітарних предметів та методів зумовлена передусім відмінністю інтелекту, який використовує особливий інструментарій, тобто логіку. Логіка є «оператором» форматування різних наукових предметів та організації пізнавального процесу й методів. Серед багатьох новітніх підходів і методів гуманітарних наук, розроблених у феноменології, екзистенціалізмі, філософії життя, структуралізмі, постмодернізмі та ін., можна виокремити саме герменевтику, що посідає особливе місце завдяки своїм онтології й логіці. Тому актуальним є дослідження особливостей логіки розуміння та інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Учення про герменевтичну логіку почав розвивати Х. Вольф, потім Й. Хладеніус, Ф. Шлейєрмахер, Г. Ліппс, В. Дільтей, Х.-Г. Гадамер, Г. Шпет та ін. Історію герменевтичної логіки у філософській герменевтиці досліджено в сучасних працях В. Г. Кузнецова та О. М. Юркевич. Сучасні дослідження герменевтичної логіки сформували її як особливий предмет логіки гуманітарного пізнання, що органічно представляє структури гуманітарних предметів у їх онтологічних контекстах.

Мета статті — дослідити герменевтичну логіку, її особливості структурування розуміння та формування технік інтерпретації в гуманітарному знанні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Герменевтична логіка на теоретичному рівні — методологічний ресурс гуманітарного пізнання, а на практичному — спосіб організації герменевтичних практик, різновид логіки практичної дії. Наприклад, практика синхронного перекладу є певною послідовністю слухання іншомовного тексту та його передачі реципієнтові рідною мовою, де переклад тексту — смисловий результат тлумачення перекладачем первинного тексту. Подібним чином має свою логіку й читання текстів, що формує культуру цього процесу. По суті, будь-які смислові процеси (читання, спілкування, комунікація, діалог тощо) потребують певної аналітики. І навпаки, відсутність подібного впорядкування діяльності призводить до марності людських відносин. Розвиток методології гуманітарного пізнання значною мірою залежить від дослідження специфіки логічних методів інтелектуального оформлення гуманітарних предметів.

У теоретичному значенні герменевтична логіка постає як: а) наука, що вивчає способи структурування смислового універсуму з урахуванням його онтологічних можливостей (здійснення та розуміння), зокрема під час створення аналогових текстів за допомогою мовного перекладу, співвідношення вербальних та невербальних текстів, у процесі відтворення цілих сенсів з текстових фрагментів тощо. При цьому здійснюється смислова інтерпретація як перехід від однієї знакової системи в іншу; б) спосіб організації самого теоретико-герменевтичного знання. Таким чином, герменевтична логіка є методологічним інструментом як загальнонаукового, так і суто філософського значення.

Від природи в людини тільки один інтелект, який діє в різних модусах. Тому й генезис герменевтичної логіки в історії логіки як науки походить від загальної для всіх логічних теорій основи. Ідеться, передусім, про праці Арістотеля. Первинні ідеї щодо розуміння й інтерпретації пов'язані в давньогрецькій філософії з формою висловлювання. Логічну теорію висловлювання системно викладено у відомому творі Арістотеля «Про тлумачення» [1, 9], який має іншу назву — «Герменевтика». Це один з логічних трактатів його «Органона», у якому знання про логічну форму висловлювань має телеологічний вектор. Таким чином, логічна аналітика в той період набула смислової перспективи під час формального структурування. Проблема тлумачення залежить від логіко-граматичних можливостей вираження, адекватність розуміння — від правильності граматичної побудови мови та логічної істинності висловлювань (правильної логічної форми). Тобто, згідно з Арістотелем, зрозуміти можна тільки те, що є граматично безпомилковим та логічно правильним.

В історії науки логіки смислова перспектива поступово втрачала актуальність зі зростанням знання про логічну форму, що переважно втілювалось у класичній (математичній, символічній) логіці. Тільки в сучасній неklasичній логіці ця перспектива почала знову актуалізуватися.

В історії герменевтики в епоху Середньовіччя логічні праці Арістотеля використовуються для доведення буття Бога. Для тлумачення біблійного тексту до арістотелівської логіки поступово долучається теорія знаків, яка почала формуватися в Бл. Августина. У подальшому в історії герменевтики виникає логіка історичного пізнання, яка по суті стала логікою об'єктивної історії завдяки застосуванню методу так званої історичної індукції І. Хладеніуса [4].

Герменевтична логіка за своїми операціональними можливостями значно відрізняється як від традиційної, так і від класичної формальних логік. Саме усвідомлення особливостей роботи інтелекту з гуманітарними предметами сприяло формуванню логіко-методологічних підстав гуманітарного знання, що засвідчило необхідність визнання наук про дух. З праці В. Дільтея [2] почалось переосмислення природознавчої методології, яка не змогла стати універсальним способом пізнання гуманітарних предметів. Дільтей створює логіко-методологічну систему пізнання суб'єктивної історії життя, яка використовує також індуктивний метод, але вже для психологічної інтерпретації [3]. Водночас, можливості логіки суб'єктивної історії розвинені пізніше в психоаналітичній інтерпретації.

У західноєвропейській філософії герменевтична логіка вперше набула узагальненого обґрунтування у 20–30-ті рр. XX ст. в Німеччині. Перший освітній курс з такою тематикою з проблем логіки та теорії науки створено в Геттінгені Георгом Мішем та Гансом Ліппсом. У цій площині теорію розвивали Ф. Роді, Г. Ноль, Дж. Кеніг та ін. [11]. Вони винайшли нову парадигму, у якій логіка наук про дух базувалася на нових підставах. Такою парадигмою стала онтологія людини в модусі філософії життя. Віднині логіка фі-

гурувала в контекстах життя та звідти інтенціонально спрямовувала свою аналітику на будь-який предмет для розуміння, інтерпретувала його.

Значно вплинула на онтологізацію логіки філософія Da-Sein Мартіна Гайдеггера. Поряд з життєвим контекстом для логіки розуміння стає важливим також темпоральний контекст. З точки зору Гайдеггера, час сам по собі створює умови для нової інтерпретації [6].

Після Гайдеггера вийшли друком праці з соціальних проблем порозуміння з відповідною логікою комунікації, інтерпретації з урахуванням логіки оцінок тощо. Усвідомлення єдиного механізму розуміння й основи технік інтерпретації сприяло виникненню нових галузей герменевтичного знання. Поряд з відомими догматичними герменевтиками — філологічною, теологічною, юридичною — виникли недогматичні герменевтики, зокрема історична, психоаналітична, соціологічна, політична, економічна тощо.

Герменевтична логіка поєднує знання загального логічного значення з іншими логіками, серед яких — модальна логіка та мереологія. Окрім того, питання, пов'язані зі співвідношенням логічних і граматичних структур під час інтерпретації, набули пояснення в семіотиці. Семіотика як наука про знакові системи розробила три теорії інтерпретації: синтаксичну, семантичну та прагматичну, які узагальнюють текстологічні інтерпретації в різних моделях, у яких діє система знак — значення — сенс. Синтаксична інтерпретація відбувається в процесі перекладу, коли здійснюється стилістичне перетворення при переході з однієї мовної системи до іншої. Семантична інтерпретація — під час знаходження значення певної знакової системи. Прагматична інтерпретація формує сенс як системи знаків, так і значення (денотата) в умовах життєвих соціокультурних контекстів.

Інтелектуальним продуктом раціонального розуміння є створення нового поняття, нового концепту, процес створення якого в логічному аспекті постає як морфологія логічної форми [10]. Загальним для будь-якої герменевтичної процедури є прагнення тотожності. Особливістю застосування закону тотожності в процесі розуміння та інтерпретації є те, що він обмежується моделюванням можливого ідеального герменевтичного результату. Однак тотожність надає тільки «проект» нового поняття, а потім — судження та умовиводу, висновки формуються телеологічно (стосовно ціннісної мети).

Тому в кінцевому результаті на рівні прагматичної смислової інтерпретації особливого значення для розуміння та інтерпретації набуває контекст. Прагматичні контексти життя є складними і впливають на формування культури розуміння. Культура розуміння формується завдяки навчанням в певному культурному контексті, якому вона повинна відповідати, впливає на інтелектуальний вибір у сфері соціальної дії. Тобто сенсу «взагалі» не існує, будь-який сенс є унікальним та полягає у квінтесенції певних культурних впливів.

Поняття про процедурну логіку інтерпретації в історії герменевтики є моделюючим та позначено терміном «герменевтичне коло», завдяки якому сенс утворювався як квінтесенція змістовних характеристик предмета,

який розглянуто в певному контексті. Цим поняттям зокрема окреслюється послідовність формування різних рівнів розуміння. Долучення до наукового обігу терміна «герменевтичне коло» здійснив Ф. Шлейєрмахер, котрий характеризував абстрактну фігуру співвідношення частини й цілого як «уявне коло». В історії герменевтики означене поняття набувало різних сенсів, використовувалося щодо різних предметів. Ф. Шлейєрмахер застосував поняття «герменевтичне коло» як абстракцію, що передає логіку (техніку) реконструювання авторського сенсу. У цьому разі герменевтичне коло окреслює умовну межу сенсу авторського тексту, забезпечуючи від свавілля інтерпретатора. Загальновідомий вислів Шлейєрмахера про необхідність та можливість «розуміння автора краще, ніж він сам себе розумів» передбачає інтерпретаційну реконструкцію об'єктивного сенсу, що виникає в тексті, незалежно від авторської волі. На відміну від відомих у психології конкретних почуттів, вчування є особливим (подібним до релігійно-містичного), ірраціональним, але безпомилковим, та гарантує можливість успішного розуміння. Усезагальність розуміння, поняттєва форма думки можливі тільки за умови визнання загальної природи розуміння.

У герменевтичній логіці діалектика частини й цілого, що є методом руху в герменевтичному колі, базується на фундаментальній гіпотезі цілого, яка проектується щодо окремих об'єктів (переважно текстів). Можливість такого проектування ґрунтується на метафізичній гіпотезі про універсальну цілісність світу, що водночас співвідносна з принциповою структурованістю світу й смислу. Коло — досконала геометрична фігура, асоційована щодо цілісності, та в герменевтико-філософському аспекті вона набуває ознак абстрактно-символічного предмета, що в герменевтиці має різноманітні теретичні функції.

Гіпотези цілого, що змінюють одна одну, у своєму співвідношенні створюють складну символічну структуру, що позначається ім'ям (тексту, предмета, стосовно яких формується розуміння). Обґрунтування особливостей герменевтичного предмета й герменевтичного відношення до нього здебільшого залежить від трактування одиничного обсягу як елементарного компонента гіпотетико-герменевтичної предметної форми, що набуває сенсу.

Гайдеггер, на відміну від Арістотеля, по-іншому вирішує проблему одиничного, поміщаючи в центр фундаментальної онтології одиничне людське існування — *Da-Sein*. У Гайдеггера *Da-Sein* — це актуалізоване існування, яке є по суті внутрішнім передмисленневим станом свідомості, онтологічний базис мислення, що виконує функцію смислового та поняттєвого утворення. Фундаментальна онтологія, що походить з онтології *Da-Sein* та структурується зв'язками регіональних онтологій (залежать від активності та дійсності *Da-Sein*), з одного боку, дотримує вищевказану перспективу смислової цілісності як буттєвої можливості, а з іншого — убачає цю перспективу в певній залежності від *Da-Sein*.

Висновки. У зв'язку з новою онтологією одиничного змінюється й логіка. На відміну від родо-видової структури, мереологічний обсяг не тільки не передбачає збереження цілісності предмета, але й сприяє утво-

ренню нової цілісності, або цілісності на новій підставі під час регенерації. Співвідношення частини та цілого в операціональному аспекті можна позначити як асиметрію дегенерації та регенерації. При цьому асиметричність цих процесів залежить від мінливості онтологічних контекстів.

Подальші дослідження герменевтичної логіки як логічного методу гуманітарного пізнання необхідні для конкретизації особливостей логічних форм гуманітарних предметів та специфіки логічних операцій, що створять вагомні підстави для підвищення рівня ймовірної істинності гуманітарного знання. До таких досліджень належать мереологія понять, висловлювань, умовиводів з історичної індукції тощо.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Об истолковании // Аристотель. Соч. в 4-х т. — М. : Мысль, 1978. — Т. 2. — С. 91–116.
2. Дильтей В. Введение в науки о духе / В. Дильтей // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв: трактаты, статьи, эссе / Сост., общ. ред. Г. К. Косикова. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — С. 107–135.
3. Дильтей В. Понимающая психология / В. Дильтей // Хрестоматия по истории психологии: Период открытого кризиса (начало 10-х гг. — середина 30-х гг. XX в.) [Учебное пособие для вузов по специальности «Психология»] / Под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан ; [авт. предисл. А. Н. Ждан]. — М. : МГУ, 1980. — 301 с.
4. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. — М. : Изд-во МГУ, 1991. — 192 с.
5. Роди Фритъеф. Герменевтическая логика в феноменологической перспективе: <...> Густав Шпет / Роди Фритъеф // Логос. Филос.-литературный журнал. — № 7. — М., 1996. — С.41–46.
6. Хайдеггер М. Бытие и время. Пер. с нем. В. В. Библихина. Изд. 2-е, испр. / М. Хайдеггер. — СПб. : «Наука», 2002. — 451 с.
7. Шпет Г. Г. Герменевтика и её проблемы / Г. Г. Шпет // Контекст-1989. — М. : Наука, 1989. — С. 231–268.
8. Шпет Г. Г. Герменевтика и её проблемы / Г. Г. Шпет // Контекст-90. — М. : Наука, 1990. — С. 219–259.
9. Юркевич Е. Н. У истоков герменевтической логики (трактат Аристотеля «Об истолковании») / Е. Н. Юркевич // Учёные записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия: «Философия. Социология». — Т. 21(60). — № 3. — Симферополь, 2008. — С. 223–227.
10. Юркевич Е. Н. Герменевтическая логика как морфология логических форм / Е. Н. Юркевич // Логіка і аргументація в праві. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Логіка і аргументація в праві». Харків, 24 квітня 2013 р. ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. О. М. Юркевич. — Харків : Вид-во «ФО–П Корецька Л. О.», 2013. — С. 66–68.
11. Bollnow O. F. Studien zur Hermeneutik. Band 2: Zur hermeneutischen Logik von Georg Misch und Hans Lipps / O. F. Bollnow. — Verlag Karl Alber Freiburg/München, 1983.

References

1. Aristotle. *Ob istolkovanii* // Aristotle. *Op. v 4 t. : T. 2.* — M. : Mysl, 1978. — S. 91–116.
2. Dilthey W. *Vvedeniye v nauki o dukhe* / W. Dilthey // *Zarubezhnaya estetika i teoriya literatury XIX–XX vv : traktaty. stati. esse* / M. : Izd-vo MGU. / Sost., obshch. red. G. K. Kosikova. — M. : Izd-vo MGU, 1987. — S. 107–135.
3. Dilthey W. *Ponimayushchaya psikhologiya* / W. Dilthey // *Khrestomatiya po istorii psikhologii: Period otkrytogo krizisa (nachalo 10-kh gg. — seredina 30-kh gg. XX v.)* [Uchebnoye posobiye dlya vuzov po spetsialnosti «Psikhologiya»] / Pod red. P. Ya. Galperina, A. N. Zhdan ; [avt. predisl. A. N. Zhdan]. — M. : MGU. 1980. — 301 s.
4. Kuznetsov V. G. *Germenevtika i gumanitarnoye poznaniye* / V. G. Kuznetsov. — M. : Izd-vo MGU. 1991. — 192 s.
5. Rodi Frithiof. *Germenevticheskaya logika v fenomenologicheskoy perspektive <...> Gustav Shpet* / Frithiof Rodi // *Logos. Filo.-literaturnyy zhurnal.* — No. 7. — M., 1996. — S. 41–46.
6. Heidegger M. *Bytiye i vremya* / M. Heidegger. — Per. s nem. V. V. Bibikhina. *Izd. 2-e. ispr., — SPb. : «Nauka», 2002. — 451 s.*
7. Shpet G. G. *Germenevtika i eye problemy* / G. G. Shpet // *Kontekst-1989.* — M. : Nauka, 1989. — S. 231–268.
8. Shpet G. G. *Germenevtika i eye problemy* / G. G. Shpet // *Kontekst-90.* — M. : Nauka, 1990. — P. 219–259.
9. Yurkevich, E. N. *U istokov germenevticheskoy logiki (traktat Aristotle «Ob istolkovanii»)* / Ye. N. Yurkevich // *Uchenyye zapiski Tavricheskogo nats. un-ta im. V. I. Vernadskogo. Seriya : «Filosofiya. Sotsiologiya», T. 21 (60), № 3.* — Simferopol, 2008. — S. 223–227.
10. Yurkevich Ye. N. *Germenevticheskaya logika kak morfologiya logicheskikh form* / Ye. N. Yurkevich // *Lohika i arhumentatsiia v pravi. Materialy V Mizhnarodnoi naukovno-praktychnoi konferentsii «Lohika i arhumentatsiia v pravi».* Kharkiv, 24 kvitnia 2013 r. ; za zah. red. d-ra filo. nauk, prof. O. M. Yurkevych. — Kharkiv : Vyd-vo «FOP Koretska L. O.», 2013. — S. 66–68.
11. Bollnow O. F. *Studies on hermeneutics. Volume 2: On the hermeneutic logic of Georg Misch and Hans Lipps* / O. F. Bollnow. — Publishing house Karl Alber Freiburg / Munich, 1983.

■ UDC 16(09)

O. M. Yurkevych, Head of Department of Logic, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv
olenayurkevych@ukr.net

orcid.org/0000-0001-7677-6540

HERMENEUTIC LOGIC IN THE METHODOLOGY OF LIBERAL ARTS KNOWLEDGE

The aim of this paper is to study the subject of hermeneutic logic in structuring the features of understanding and forming techniques of interpretation in liberal arts knowledge.

Research methodology. The method of historical analysis, logical and structural analysis, interrelation of ontology and logic are applied.

Results. The author specifies the differences of intellectual actions in hermeneutic logic. In particular, the author examines the empirical analysis set, a single scope of the subject, the method of historical induction, the mereological approach, the dialectic of the part and the whole. The analysis of the data clearly indicates that the change in meaning occurs in the course of movement along the hermeneutic circle when contexts change. Hermeneutical logic is presented as an intellectual instrument of the culture of understanding.

Novelty. Hermeneutic logic in the methodology of liberal arts knowledge is formulated.

The practical significance. The material in this article can be used in the logical methodology of liberal arts and in the educational course on the logic of liberal arts knowledge.

Key words: *hermeneutic logic, mereology, the logic of the hermeneutic circle, historical induction, culture of understanding.*

Надійшла до редколегії 13.03.2017 р.